

Шифр «Оцінка декоративності»

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. УМОВИ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	5
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ	10
2.1. Загальна характеристика структури флори Гетьманського НПП	10
2.2. Оцінка декоративності автохтонних дендрозофітів НПП «Гетьманський»	14
ВИСНОВКИ	18
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	20

Актуальність теми. Озеленення територій, створення садово-паркових об'єктів та композицій на сучасному етапі стало важливою та невід'ємною складовою оформлення населених пунктів, підвищення комфортності та екологічної стійкості навколишнього природного середовища [9, 16, 28]. При цьому часто використовуються види природної флори [16, 23, 26]. Це обумовлено, зокрема, тим, що види, які зростають в лісових, лучних та інших фітоценозах дійсно мають декоративні властивості та є естетично привабливими. Висаджуючи їх можна створити фітоценокомпозиції, які навіюватимуть уявлення про затишні куточки лісів, лук, степів, боліт тощо. Крім того, використання у ландшафтному фітоценодизайні рослин природної флори часто є доцільним й з економічної точки зору. Вони значно дешевші, ніж екзотичні, тобто іноземні для нашої країни. Зокрема, з позицій фітодизайну, а також збереження генетичного та видового біорізноманіття доцільно включати до таких садово-паркових об'єктів види автохтонної дендрофлори, особливо ті, що мають офіційний статус певних рангів охорони: загальнодержавного, регіонального, міжнародного [1, 5, 8].

Отже, оцінка декоративних властивостей рослин цієї групи на сучасному етапі виступає актуальною науковою проблемою. Зараз важливими осередками існування, збереження автохтонної дендрофлори, а у ряді випадків ще й джерелами отримання посадкового матеріалу та генеративних діаспор, виступають території природно-заповідного фонду [11, 20, 30], тому питання залучення природоохоронних об'єктів до такого аналізу набуває особливої значущості.

Мета досліджень – здійснити оцінку декоративності деяких видів автохтонної дендрофлори, що зростають на території Гетьманського НПП.

Завданнями досліджень передбачалось:

1. Проведення аналізу флори Гетьманського НПП
2. Виділення групи автохтонних дендросозофітів з загального списку флори Гетьманського НПП.

3. Проведення комплексної оцінки декоративних ознак обраної групи рослин.

Об'єкт дослідження. Декоративна фракція автохтонної дендрозофлори Гетьманського НПП

Предмет дослідження. Аналіз флори, оцінка декоративності.

Методи дослідження. Геоботанічні (геоботанічний опис), флористичні (флористичний аналіз), фітодизайнологічні, математично-статистичні, комп'ютерного моделювання.

Апробація роботи. Результати проведених досліджень по вивченню декоративної фракції дендрозофлори Гетьманського НПП були представлені на засіданнях наукового гуртка кафедри садово-паркового та лісового господарства СНАУ, наукових семінарах, круглих столах.

РОЗДІЛ 1. УМОВИ І МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гетьманський національний природний парк створено відповідно до статті 53 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» 27 квітня 2009 року з метою збереження, відтворення і раціонального використання типових та унікальних природних комплексів Лівобережного Лісостепу, що мають важливе природоохоронне, наукове, історико-культурне, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення.

Гетьманський національний природний парк знаходиться в південно-східній частині Сумської області на території трьох адміністративних районів: Великописарівського, Тростянецького та Охтирського. Парк створений в долині ріки Ворскли. Починається він на кордоні з Російською Федерацією біля села Лукашівка і за течією Ворскли простягається до межі з Полтавською областю, закінчується нижче села Куземин (рис. 1).

Рис. 1. Карта Гетьманського НПП.

До парку віднесені ділянки заплави, сама річка, місцями надзаплавні тераси та правий корінний берег ріки. НПП не має суцільної межі і складається з окремих контурів, відособлених один від одного, або поєднаних руслом річки. Загальна протяжність Ворскли в межах Сумської області 122 км, відповідно, такою є й протяжність Парку. Загальна площа Гетьманського НПП становить 23360,1 га, у тому числі землі, які безпосередньо підпорядковані адміністрації Парку – 11673,2 га (50%), землі, які входять до НПП без вилучення їх у землекористувачів, землевласників – 11686,9 га (50%) [4].

Оцінювали декоративні властивості деревних рослин з опрою на підходи О. Г. Хороших та О. В. Хороших [29]. Основні положення цієї методики наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Шкала комплексної оцінки декоративних ознак деревних рослин

Частина		Деталізація морфологічних ознак		Оцінка		
				висока	середня	низька
АРХІТЕКТОНІКА	Крона	Форма	Чітка: конусо-, колоноподібна, куляста, плакуча, циліндрична, формована, широкогілляста	3	-	-
			Зонтична, овальна	-	2	-
			Округла, крилата, приземкувата	-	-	1
		Щільність	Ажурна	3	-	-
			Напіважурна	-	2	-
			Щільна	-	-	1
	Стовбур	Фактура	Гладка, глибокотріщинувата, яка дає малюнок	3	-	-
			Пластинчата, дрібнотріщинувата, дає малюнок	-	2	-
			Повздовжно-тріщинувата, без малюнка	-	-	1
		Колір кори	Конкретні тони	3	-	-
			Перехідні тони	-	2	-
			Зливається із загальним тоном	-	-	1
		Колір гілок	Колір кори гілок не змінюється	3	-	-
			Змінюється один раз на рік	-	2	-
			Змінюється двічі на рік	-	-	1
<i>Загальний бал за критерієм:</i>				<i>15</i>	<i>10</i>	<i>5</i>
ЛИСТКИ	Форма і розмір	Велике, яскрава мозаїка або хвоя	3	-	-	
		Середнє, менш виразний орнамент мозаїки	-	2	-	

	Зміна забарвлення	Дрібне, листкова мозаїка виражена слабо	-	-	1
		Зміна забарвлення 3 рази за сезон або вічнозелене	3	-	-
		Зміна забарвлення 2 рази за вегетаційний період	-	2	-
	Час укриття листям	Без зміни забарвлення за вегетаційний період	-	-	1
		Рано розпускається, пізно опадає, вічнозелене	3	-	-
		Середня тривалість перебування на дереві	-	2	-
	Колір	Пізно розпускається і рано опадає	-	-	1
		Конкретні тони	3	-	-
		Перехідні відтінки	-	2	-
Зливається із загальним тоном			-	-	1
<i>Загальний бал за критерієм:</i>			<i>12</i>	<i>8</i>	<i>4</i>
КВІТКИ	Величина, колір	Формою розміром і кольором помітно виділяються, надають рослині високої декоративності	3	-	-
		Менш помітні, надають рослині декоративності	-	2	-
		Малопомітні, не впливають на декоративність	-	-	1
	Запах	Сильний, приємний	3	-	-
		Слабкий неприємний	-	2	-
		Малоприємний або без запаху	-	-	1
	Час і тривалість цвітіння	Квітують до розпускання листя більше 30 днів	3	-	-
		Квітують разом із розпусканням листя, 10-30 днів	-	2	-
		Квітують після розпускання листя, менше 10 днів	-	-	1
ПЛОДИ	Форма і величина	Великі, помітні здалеку, привабливі	3	-	-
		Середні, помітні здалеку	-	2	-
		Дрібні, непомітні, малопривабливої форми	-	-	1
	Колір, яскравість, тривалість, перебування на рослині	Яскраві, ясні, тримаються на рослині більше 60 днів	3	-	-
		Пастельних тонів, середньоясні, помітні на фоні гілок, тримаються на рослині 30-60 днів	-	2	-
		Колір зливається з гілками, рідкі, осипаються до 30 днів	-	-	1
<i>Загальний бал за критерієм:</i>			<i>15</i>	<i>10</i>	<i>5</i>
Загальний бал декоративності:			42	28	14

Відповідно до неї звертали увагу на такі показники декоративності рослин як вигляд крони, стовбура, листків, квіток та плодів. Насамперед оцінювалася крона рослин. Більший декоративний ефект мають види, у яких крона чітка конусоподібна, куляста, плакуча, формована чи розлога, а також

види, у яких крона ажурна. Менш декоративно виглядають види з крилатою, приземкуватою чи досить щільною кроною.

Другою декоративною ознакою є зовнішній вигляд стовбура. За цим показником більш декоративно виглядають рослини із гладкою фактурою крони або з глибоко тріщинуватою, яка дає малюнок, з кіркою, що має чіткі, яскраві кольори. Важливим є колір гілок, який не змінюється протягом вегетаційного періоду. Дещо менш декоративними є види з повздовжно-тріщинуватою кіркою без малюнку та кольорами, що зливаються з загальним тоном.

Одним із найважливіших параметрів, що визначає декоративність рослини, є вигляд листків. Високу декоративність мають види з великим яскравими листками, виразним орнаментом мозаїки, які змінюють забарвлення 3 рази за вегетаційний період та мають довготривалий період перебування на дереві, тобто рано розпускаються і пізно опадають. Менш декоративними є види, які мають дрібні листки, листкова мозаїка виражена слабо, не змінюють забарвлення протягом вегетаційного періоду і, крім того, пізно розпускаються та рано опадають.

Значний декоративний ефект у рослин мають квітки. Відповідно види з великими, яскравими квітками, які виділяються на фоні листкової поверхні і мають сильний приємний запах та тривалий період цвітіння, є більш привабливими та високодекоративними. Види, у яких квітки дрібні, мало помітні або непомітні взагалі або мають малоприємний запах чи без запаху та квітують після розпускання листків протягом нетривалого періоду є менш декоративними.

Доповнюють декоративний вигляд рослин їх плоди. Оцінку декоративності яких ми проводили за такими критеріями: якщо плоди великі, яскраві, помітні здалеку, мають привабливий вигляд, рясно вкривають рослину та тривалий час тримаються на ній, то вони отримували високі бали декоративності, якщо ж плоди дрібні, непомітні, малопривабливі, не

виділяються на фоні гілок та листків і швидко осипаються, вони отримують низькі бали декоративності.

У кінцевому разі, залежно від прояву декоративних ознак деревні види поділяються на три категорії: високо декоративні (49-29 балів); декоративні (28-15 балів); низько декоративні (14 і менше балів).

РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1 Загальна характеристика структури флори Гетьманського НПП.

За геоботанічним районуванням України північно-східна й центральна частини Гетьманського НПП входять до складу Тростянецько-Великописарівського підрайону Краснопільсько-Тростянецького геоботанічного району Сумського геоботанічного округу, а південно-західна частина – до Диканьсько-Котельвівського (Ворсклинського) району Роменсько-Полтавського геоботанічного округу.

За попередніми даними флора вищих рослин НПП «Гетьманський» налічує 657 видів, до складу яких входить 22 види несудинних рослин (Мохоподібні) і 635 видів судинних рослин, які входять до 376 родів, 105 родин, 6 класів, 5 відділів: Плауноподібні (Lycopodiophyta) – 3 види, Хвощеподібні (Equisetophyta) – 6, Папоротеподібні (Pteridophyta) – 12, Голонасінні (Pinophyta) – 4, Покритонасінні (Magnoliophyta) – 610 видів (141 вид класу Liliopsida, 469 – класу Magnoliopsida) (табл. 2).

Таблиця 2.

Кількість видів рослин у флорі Гетьманського НПП

Систематична група рослин	Кількість видів
Судинні рослини	635
Покритонасінні (квіткові)	610
Голонасінні	4
Папоротеподібні	12
Хвощеподібні	6
Плауноподібні	3
<i>Разом судинних</i>	635
Несудинні рослини	22
Мохоподібні	22
<i>Разом вищих рослин</i>	657

До десяти провідних родин за кількістю виявлених видів відносяться: Айстрові (*Asteraceae*) – 80 видів, Злакові (*Poaceae*) – 56, Бобові (*Fabaceae*) – 32, Капустяні (*Brassicaceae*) та Губоцвіті (*Lamiaceae*) – по 28 видів, Розові (*Rosaceae*) – 27, Осокові (*Cyperaceae*) – 23, Гвоздичні (*Caryophyllaceae*) – 22, Жовтецеві (*Ranunculaceae*) – 21, Ранникові (*Scrophulariaceae*) – 20 видів. Разом у складі цих родин нараховується 337 видів, що становить 53,07% від їх загальної кількості (табл. 3).

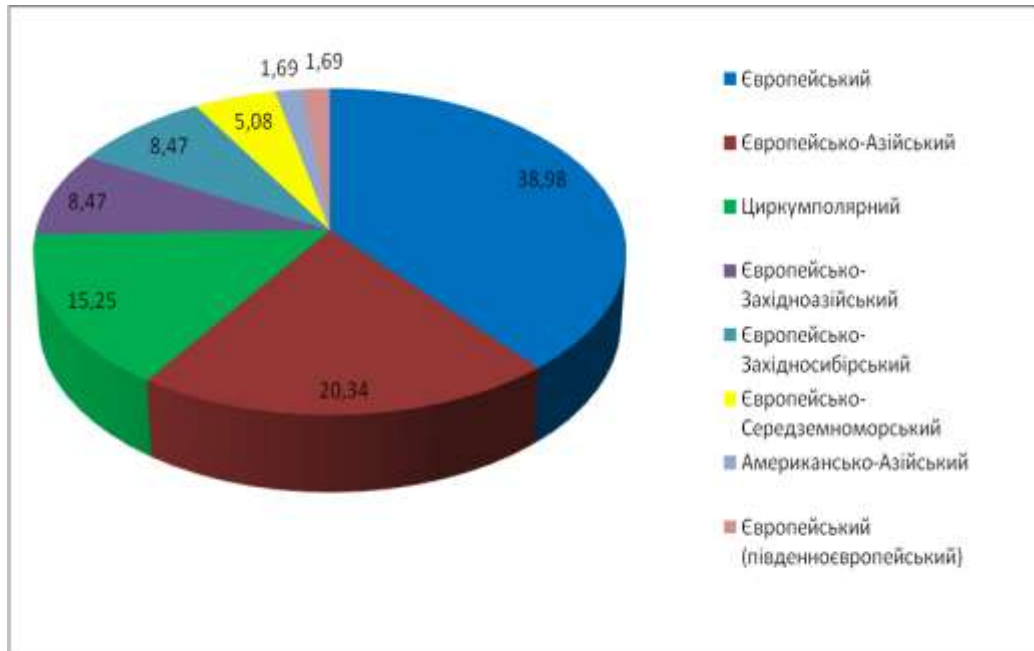
Таблиця 3.

Провідні родини за кількістю видів рослин у флорі Гетьманського НПП

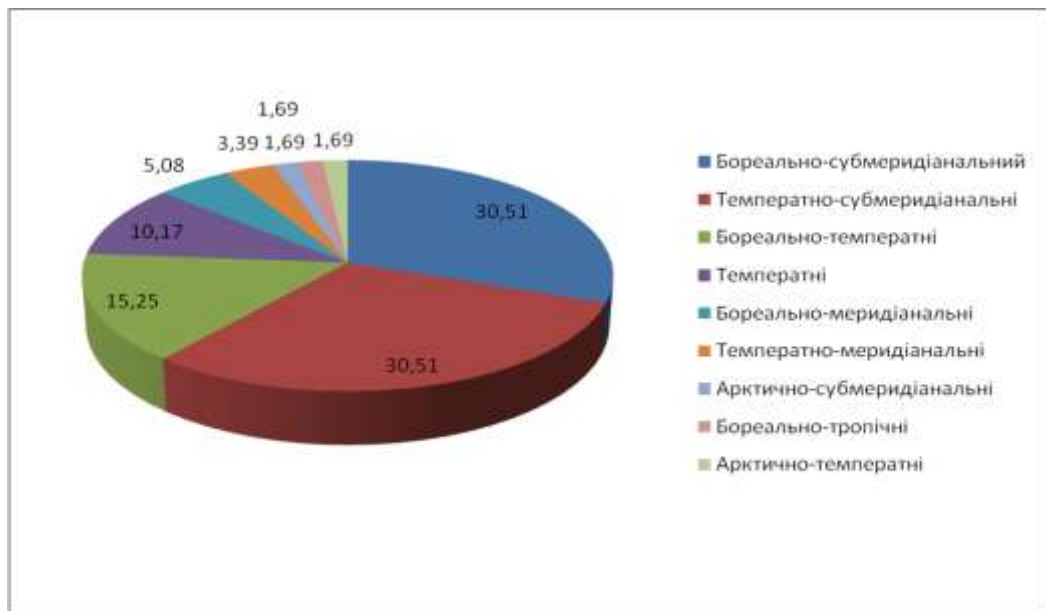
Родини	Кількість видів	% від загальної кількості
<i>Asteraceae</i>	80	12,5
<i>Poaceae</i>	56	8,8
<i>Fabaceae</i>	32	5,0
<i>Lamiaceae</i>	28	4,4
<i>Brassicaceae</i>	28	4,4
<i>Rosaceae</i>	27	4,3
<i>Cyperaceae</i>	23	3,6
<i>Caryophyllaceae</i>	22	3,5
<i>Ranunculaceae</i>	21	3,3
<i>Scrophulariaceae</i>	20	3,2
<i>Всього</i>	337	53,0

Географічна структура. За довготним типом ареалу у флорі НПП «Гетьманський» переважають види: європейські (38,98 %), євразійські (20,34 %) та циркумполярні (15,25 %) (рис. 2).

Аналіз географічної структури флори паку у зональному спектрі виявив, що ареал переважної більшості (61 %) видів національного парку охоплює борео-субмеридіональну та температурно-субмеридіональну зони (рис. 3). Також значний, порівняно з іншими, відсоток становлять види, що належать до бореально-температних та температурних.

Рис. 2. Географічна структура флори Гетьманського НПП у регіональному спектрі

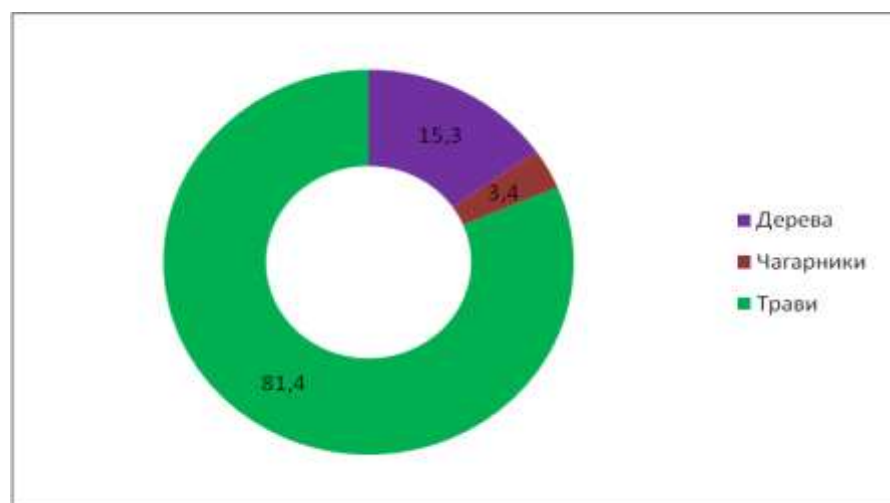
Рис. 3. Географічна структура флори Гетьманського НПП у зональному спектрі

Таким чином, на основі географічного аналізу флори Гетьманського НПП можна стверджувати, що вона загалом відображує зональні риси. У той же час флора заказника і за географічними параметрами проявляє свої специфічні ознаки.

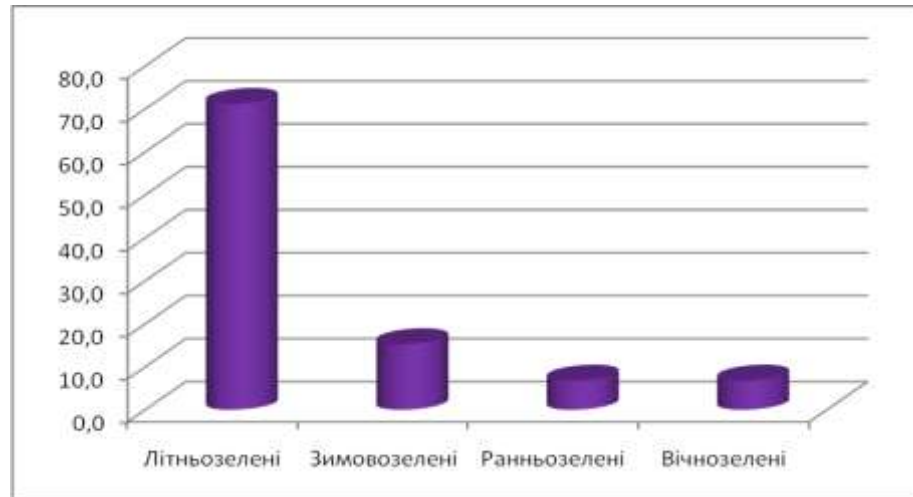
Біоморфологічна структура. Рослини пристосовуватися до всього комплексу умов місцезростання, оскільки екофактори впливають на них не

ізолювано один від одного, а у всій їх сукупності. При цьому пристосування рослин до умов середовища проявляються не тільки у фізіологічних особливостях, анатомічній структурі органів, але і у зовнішніх морфологічних ознаках, що визначають їх загальний габітус. Пристосованість рослин до всього комплексу умов місцезростання відображає життєва форма. Тому як вираження у морфогенезі загальних пристосувальних рис до певних умов місцезростання, що з'явилися у процесі довготривалої еволюції, життєві форми рослин є важливою ознакою будови рослинного покриву та відносин рослинних угруповань з середовищем зростання. Еколого-морфологічні типи рослин несуть у своїй біології та зовнішньому вигляді відбиток впливу домінуючих ґрунтово-кліматичних і ценотичних умов, тому їх аналіз має велике значення для пізнання особливостей генезису регіональної флори, її просторового поділу, місця в системі фітохорій більш високого рангу.

На території Гетьманського НПП у спектрі біоморф за загальним габітусом переважають трав'яні рослини (81,4 %). Значно меншою є участь дерев та чагарників, частка яких, відповідно, становить 15,3 % та 3,4 % (рис 4). У свою чергу серед всіх трьох біоморф найбільшу частку (майже 70 %) складають літньо-зелені рослини. Порівняно значною (10 %) є і питома вага зимово-зелених видів (рис. 5).

Рис. 4. Представленість в НПП «Гетьманський» рослин різних біоморф

Рис. 5. Представленість в Гетьманському НПП рослин різних типів вегетації

Екологічна структура. Екологічна структура флори заказника «Образ» була проаналізована по відношенню до фактора зволоження, одного з найбільш значущих в умовах Лісотепу. Встановлено, що на цій території в спектрі гігоморф провідне місце займають представники гідрофітної групи (40,7 %), помітну роль відіграють також види мезофітної групи (27,3 %) та представники гігомезофітної групи (18,7 %). Інші типи гігоморф представлені невеликою кількістю видів та мають незначний відсоток із загальної маси. Такий розподіл очевидно пов'язаний з тим, що територія НПП «Гетьманський» являє собою в основному басейн та заплаву річки Ворскла.

2.2 Оцінка декоративності автохтонних дендрозофітів НПП «Гетьманський».

Одним із головних завдань сучасної фітодизайнології, як прикладної галузі ботаніки та садово-паркового мистецтва, є вироблення наукових основ, методів, підходів і способів формування в людини певних уявлень, емоцій, почуттів тощо, тобто заострення сенсорних властивостей людського організму на декоративності окремих рослин та їхніх угруповань загалом. У

природному середовищі ці сенсорні властивості людини викликають автохтонні декоративні види і фітоценози.

В ході аналізу флори Гетьманського НПП, було встановлено, що до категорії автохтонних дендрозоофітів належать 11 видів рослин, а саме: *Juniperus communis* L., *Pinus sylvestris* L., *Picea abies* (L.) H. Karst., *Carpinus betulus* L., *Acer platanoides* L., *Acer campestre* L., *Acer tataricum* L., *Salix rosmarinifolia* L., *Cerasus avium* (L.) Moench., *Quercus robur* L., *Fraxinus excelsior* L.

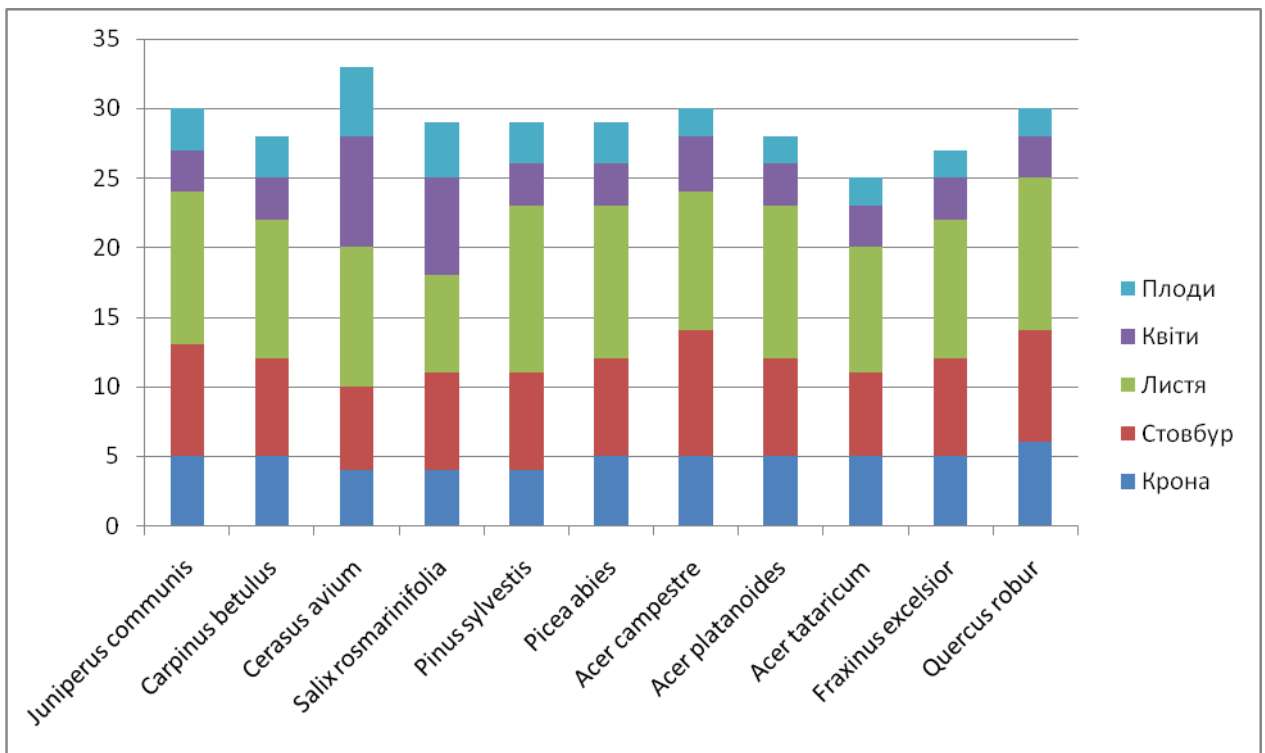
Серед них є види, включені до «Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи і природних ресурсів» (*Juniperus communis* та *Picea abies*). Крім того аналізом охоплено і рослини, включені до «Переліку видів, що підлягають особливій охороні на території Сумської області» (*Carpinus betulus*, *Cerasus avium*, *Salix rosmarinifolia*).

Результати оцінки індивідуальної декоративності видів дендрофлори, які зростають на території Гетьманського національного природного парку, проілюстровано на рисунку 6.

За результатами проведеного аналізу найдекоративнішими за архітектонікою виявились *Acer campestre* та *Quercus robur* (14 балів), а також *Juniperus communis* (10 балів).

Більшість досліджуваних видів отримали високі бали декоративності крони (4-5). Найвищий бал має *Quercus robur* – 6 балів.

У вивчених видів показники декоративності стовбура та інших скелетних структур коливаються у межах від 6 до 9 балів. Найменшими значеннями цієї характеристики вирізняється *Cerasus avium* та *Acer tataricum*, а найбільшим – *Acer campestre*. Вищий рівень декоративності цього виду, зокрема, обумовлений тим, що він має фактурну кору з малюнком. *Juniperus communis*, та *Quercus robur* – це види, які також за ознаками скелетних структур належать до числа найдекоративніших та мають показники у 8 балів.

Рис. 6. Результати оцінки індивідуальної декоративності видів дендрофлори, які зростають на території Гетьманського національного природного парку

Досліджувані рослини досить суттєво відрізняються між собою за декоративністю листків (хвої), бальні показники якої у них варіюють від 7 балів (*Salix rosmarinifolia*) до 12 (*Pinus sylvestris*). Відповідно до використаної методики, вічнозелені росли отримують найвищі бали за цим показником. Саме тому *Juniperus communis* виявився лідером за цією ознакою, як і інші голонасінні, а саме *Juniperus communis* та *Picea abies*, що отримали по 11 балів. Такий же високий бал декоративності отримали і два листяні види: *Acer platanoides* та *Quercus robur*.

За ознаками квітів серед обраних видів найдекоративнішими виявилися *Cerasus avium* (8 балів). У більшості інших видів бал декоративності квітів варіює від 3 до 4.

У складі досліджуваної групи рослин за станом плодів (у *Juniperus communis* – шишкоягід) найбільший бал отримав вид *Cerasus avium* (5 балів).

Загалом після проведення оцінки декоративності отримали такі результати: найбільшого балу декоративності набула *Cerasus avium* (33 бали), види *Juniperus communis*, *Acer campestre*, *Quercus robur* отримали по 30 балів, *Salix rosmarinifolia*, *Pinus sylvestris*, *Picea abies* – по 29 балів, *Carpinus betulus*, *Acer platanoides* – 28 балів. Всі ці дев'ять видів рослин увійшли в категорію високодекоративних. *Fraxinus excelsior* та *Acer tataricum* отримали по 27 та 25 балів відповідно, і потрапили в категорію «декоративні» Види, які б належали до категорії низько декоративних, серед досліджених рослин відсутні.

Отже, результати поведеного аналізу свідчать, що типові представники автохтонної дендрофлори Гетьманського НПП мають високі декоративні якості і їх доцільно використовувати в садово-парковому будівництві.

ВИСНОВКИ

На підставі проведених досліджень можемо зробити наступні висновки:

1. Визначено, що територія НПП «Гетьманський» має велике соціологічне значення, а декоративна фракція його флори має перспективи для використання в озелененні.

2. Встановлено, що флористичне ядро НПП «Гетьманський» формують 657 видів рослин. Найвищий рівень представленості мають родини *Asteraceae*, *Poaceae*, *Fabaceae*, *Lamiaceae* та *Brassicaceae*.

3. Доведено, що у флорі НПП «Гетьманський» відображаються як вельми специфічні, так і типові для багатьох регіонів України ознаки її структури. Проявом першого аспекту є своєрідна систематична структура, а також низький рівень синантропізації флори. Типовість більшою мірою притаманна географічній, екологічній структурі та спектру життєвих форм.

4. За результатами оцінки декоративності встановлено, що найбільший бал декоративності серед деревних рослин має *Cerasus avium* (33 бали), види *Juniperus communis*, *Acer campestre* та *Quercus robur* отримали по 30 балів, *Salix rosmarinifolia*, *Pinus sylvestris*, *Picea abies* – по 29 балів, *Carpinus betulus*, *Acer platanoides* – 28 балів. Всі ці дев'ять видів рослин увійшли в категорію високодекоративних. *Fraxinus excelsior* та *Acer tataricum* отримали по 27 та 25 балів відповідно, і потрапили в категорію «декоративні» Види, які б належали до категорії низько декоративних, серед досліджених рослин відсутні.

5. Види природної флори НПП «Гетьманський» можуть бути успішно використані для створення досить гарних фітоценокомпозицій, які, в свою чергу можуть успішно використовуватися для оформлення ділянок як на території парку, так і на інших об'єктах. При цьому зникає необхідність використовувати чужорідні види, тим самим зберігаючи автохтонне фіто різноманіття.

Пропозиції

Пропонуємо використовувати автохтонні види рослин як для оформлення територій природно-заповідного фонду, так і інших об'єктів зеленого господарства. За комплексом ознак в першу чергу рекомендуємо для використання види *Cerasus avium*, *Juniperus communis*, *Acer campestre* та *Quercus robur*. При потребі у декоративно-листяних видах з привабливою архітектонікою, доцільним є використання видів *Salix rosmarinifolia*, *Carpinus betulus* та *Acer platanoides*. Досить високі показники декоративності притаманні і рослинам, що мають офіційний статус міжнародного та регіонального рангів охорони. Відповідно, залучення цих видів до складу фітоценокомпозицій може стати важливою складовою щодо збереження генофонду цих рослин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василик О. В. Заповідні дендросозофіти півдня Правобережного Лісостепу / О. В. Василик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 9 – 13. – С. 17 – 22.
2. Географічна енциклопедія України: в 3 т. – К., 1993. – Т.3 – 477 с
3. Географічна енциклопедія України: в 3 т. – К., 1990. – Т.2. – 480 с
4. Гетьманський національний природний парк. Літопис природи. Том 1. 2010 – 2011 р. – Тростянець, 2012. – 355 с
5. Дендросозологічний каталог природно-заповідного фонду Лісостепу України / [під ред. С.Ю. Поповича]. – К.: Аграр Медіа Груп, 2011. – 800 с.
6. Дідух Я. П. Сучасний стан рослинного покриву лісового масиву Банний яр (Сумська область) та його охорона / Я. П. Дідух, І. Б. Сухий // Укр. ботан. журн. – 1984. – Т. 41, № 5. – С. 70-73.
7. Дідух Я. П. Геоботанічне районування України та суміжних територій / Я. П. Дідух, Ю. Р Шеляг-Сосонко. – Укр.бот. журн., 2003, №1. – С. 6-16.
8. Дяченко, Я. М. Оцінка декоративності заповідних дендросозоекзотів *in vivo* Лісостепу України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/6793/>
9. Жихарева К. В. Роль озеленення и зеленых насаждений в формировании городской среды города Белая Церковь / К. В. Жихарева // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.4 1. – С. 57 – 64
10. Заповідна дендросозофлора Лісостепу України / [під ред. С.Ю. Поповича]. – К. : Аграр Медіа Груп, 2010. – 262 с.
11. Заповідні скарби Сумщини / [Андрієнко Т. Л., Андрієвська О. Л., Арап Р. Я. та ін.]; під заг. ред. Т. Л. Андрієнко. – Суми : Джерело, 2001. – 208 с.
12. Карпенко К. К. Історія вивчення флори та рослинності Сумщини (з кінця XVIII до середини XX сторіччя) / К. К. Карпенко // Біологічні науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2001. – С. 3 – 9.

13. Карпенко К. К. Попередні дані про раритетне фіторізноманіття національного природного парку «Гетьманський» (Сумська область) / К. К. Карпенко, О. С. Родінка, А. П. Вакал // Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського. Біол. науки. – 2009. – Вип. 24, № 4 (1). – С. 105 – 109.
14. Карпенко К. К. Рідкісні та зникаючі види рослин у природно-заповідній мережі Сумського геоботанічного округу / К. К. Карпенко, О. С. Родінка, А. П. Вакал [та ін.] // Матеріали наукової конференції «Роль природно-заповідних територій у підтриманні біологічного різноманіття». – Канів, 2003. – С. 110 – 111.
15. Котов М. І. Ботаніко-географічний нарис Тростянецького комбінату Сумської округи / М. І. Котов // Труды с.-г. бот. – Харків, 1927. – Т. 1, вип. 3. – С. 69 - 77
16. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць / В. П. Кучерявий. – Львів : Вид-во "Світ", 2008. – 456 с.
17. Калініченко О.А. Декоративна дендрологія. – К.: Вища школа, 2003. – 200 с.
18. Мисник Г. Е. До оцінки декоративності дерев та чагарників у фазах їх цвітіння та плодоношення // Біологія і культура деревних та чагарникових рослин. – К.: Наук. думка, 1964. – С. 100 – 101.
19. Паламар-Мордвинцева Г. М. Визначник прісноводних водоростей Української РСР. Вип. 8 : Кон'югати – Conjugatorhysae. Ч. 1. Мезотенієві – Mesoteniales, гонатозигові – Gonatozygales, десмідієві – Desmidiales : у 12 т. / Г. М. Паламар-Мордвинцева. – К. : Наукова думка, 1984. – 512 с.
20. Попович С.Ю. Заповідне паркознавство. Навчальний посібник / С. Ю. Попович, О. М. Корінько, Ю. О. Клименко – Тернопіль : Навчально ккнига – Богдан, 2011. – 320 с.
21. Попович С.Ю. Природні види рослин та їх угруповання як ресурси для фітоценодизайну окультурених ландшафтів національного природного парку

- "Сколівські бескиди" / С.Ю. Попович, Н.В. Михайлович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012 р.; - Вип. 22.5 – С. 47-55.
22. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа / С.Ю.Попович – К. : Арістей, 2007 – 479с.
23. Прогунков В. В. Природные растения в озеленении наших городов / В. В. Прогунков // Проблемы управления зелеными насаждениями в Хабаровске : материалы Четвертой городской научно-практической конференции, Хабаровск, 25 ноября 2009 г. [под общ. ред. Н. В. Выводцева]. – Хабаровск : Изд-во Тихоокеан. гос. ун-та, 2009. – С. 98–99.
24. Продромус растительности Украины / Ю.Р.Шеляг-Сосонко [та ін.]. – К.:Наукова думка, 1991. – 272 с.
25. Родінка О. С. Рослинність долини р. Ворскли та її охорона / О. С. Родінка // Проблеми р. Ворскли: Матеріали міжнародного наук.-практ. семінару «Роль національних парків у навчально-виховній роботі» (21–23 травня 2003 р., м. Охтирка). – Охтирка, 2002. – С. 35-37.
26. Рубцов Л. И. Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре / Л. И. Рубцов. – К. : Наукова думка, 1977. – 270 с.
27. Соломаха В. А. Флористична класифікація лучної рослинності басейну р. Ворскли / В. А. Соломаха // Укр. ботан. журн. – 1981. – Т. 38, № 6. – С. 66–69.
28. Становление дендрологических коллекций Приморского парка Никитского ботанического сада, его современное состояние и перспективы реконструкции / Зыкова В. К., Улейская Л. И., Коба В. П. и др. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.4 1. – С. 64–71.
29. Хороших О. Г. Шкала комплексної оцінки декоративних ознак деревних рослин / О. Г. Хороших, О. В. Хороших // Науковий вісник УкрДЛТУ: Дослідження, охорона та збагачення біорізноманіття – 1999 р.- Вип. 9.9. – 300 с.
30. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 2. Національні природні парки / [під ред. В. А. Онищенко і Т. Л. Андрієнко]. – К. : Фітосоціоцентр, 2012. – 579 с.